

Практичне семестрове завдання з історії:

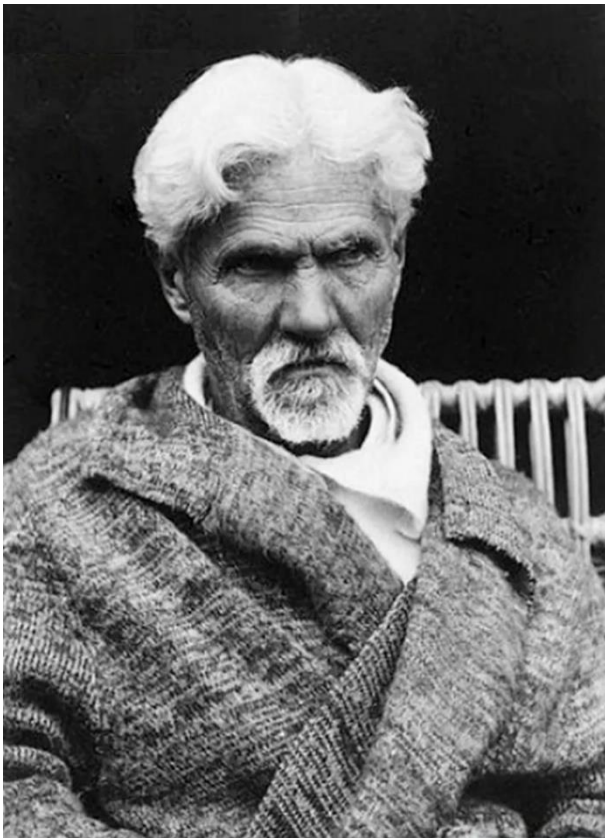
**“Доктор Аполінарій Тарнавський –
популяризатор Гуцульщини”**

Іванишин Ігор

1 курс

Комп’ютерні науки

Об'єктом дослідження був обраний доктор Аполінарій Тарнавський. Він відіграв особливе місце у розвитку Гуцульщини як унікальної курортної зони в цілому та, зокрема, містечка Косова, що на Гуцульщині. Дуже складно переоцінити його вклад в популяризації та покращенні рівня життя на Косівщині. Маючи польське коріння, він невпинно трудився на українських землях, запроваджуючи та розвиваючи новітні методи лікування, озеленення територій та забудови місцевості.

Аполінарій Тарнавський поляк, лікар (1851–1943) народився на Львівщині, у селі Глиниці неподалік Яворова. Походив із небагатої родини. Закінчив Ягеллонський університет у Кракові і якийсь час працював у лікарнях Львова та Моршина, а далі й головним повітовим лікарем у Борщові на Тернопільщині. Та згодом його погляди на здоров'я суттєво розійшлися з практикою офіційної медицини. Правда, на початку кар'єри нічого такого від Тарнавського не чекали. Він сумлінно дотримувався офіційних приписів, аж доки не прийшла до самого біда.

Важко захворів, а колеги ні у Львові, ні в Кракові не могли ані вилікувати, ані навіть визначити хворобу. Мучився довгі місяці, аж доки не потрапив у Німеччину до водолікувального закладу доктора Себастьяна Кнайпа в Верізгофені, а далі до природолікувальної клініки доктора Ламана. У цих закладах Тарнавського поставили на ноги, а він захопився альтернативними методами лікування. До методів Ламана і Кнайпа він додав власні ідеї і повернувся в Галичину втілювати нову систему. То він задумав таке лікування

запровадити й на наших землях. Косів вибрав тому, що тут були і гори, і ліси, і річка, і чисте повітря, і багато сонця - все потрібне для здоров'я.

Він купив землю і почав у 1893 році будувати свій лікувальний заклад. Робив це і ще за Австрії, і за Польщі. Бо був такий закон: доки хтось будує, то звільняється від податків. То він постійно й будував то одну будівлю, то іншу, то їдальню, то лазенкі, то ще щось, і так без кінця. Таким способом рятувався від податків. То був мудрий закон, заохочував до будівництва.

Доктор Аполінарій створив санаторій, якого в Галичині до того ніхто не бачив і не чув. У санаторії запровадив водолікування, сонячні ванни, пробіжки босоніж (а часом і голяка) по росі, трудотерапію. А головною родзинкою був перший у регіоні вегетаріанський ресторан. Дієта без м'яса та риби (утім, тут споживали яйця та молочні продукти) була одним із ключових елементів оздоровлення за методом Тарнавського.

Будучи прихильником натуральної медицини, він спочатку вважався шарлатаном медичної спільноти. Лише повоєнний інтерес до лікування природними методами, а також успіхи самого лікаря та його курорту зняли з нього клеймо шарлатанства та підтвердили дієвість методів лікування, які він використовував. Символічним виявом примирення з лікарями та науковцями стало урочисте вручення Тарнавському «оновленого» диплома медицини 1927 року медичним факультетом Ягеллонського університету в 50-ту річницю отримання ним докторського ступеня в цьому університеті.

Уявіть собі околицю гірського села десь на початку ХХ століття. Рано-вранці, пастухи в стертих дірявих чоботях і полотняних штанах женуть овець на полонину, щоб було молоко та сир нагодувати сім'ю, і вовна — зігрітися взимку. Співають пташки, гавкають собаки, поволеньки бредуть вівці. Та ось у якийсь момент на стежку з зойками та стогонами вибігають огрядні жінки в сукнях, що коштують як отара овець, штовхаючи вгору тачки, наповнені камінням...

Це — не дивна фантазія. Це пацієнтки санаторію доктора Аполінарія Тарнавського в Косові. «Вар'ятки Тарнавського» — так називали цих пань місцеві гуцули...

Заклад Тарнавського тримався на тому, що він лікував багатих людей - від ожиріння, хвороб легенів, шлунку, від всяких нервових хвороб. У простих людей тоді всілякі хвороби були від тяжкої праці та недоїдання. Тому казали: "Добре їсти, довго спати Бог здоров'я мусить дати!". У Тарнавського був інший спосіб. Своїх хворих він заставляв багато рухатися, ходити в гори, вони працювали в саду, на городі, возили тачками цеглу, каміння. Купалися в холодній воді Рибниці. А їсти давав мало, та й то все без м'яса, лише усякі травки та овочі. Вечорами мусили танцювати, співати, бо й це доктор вважав ліками. Ніхто не смів ні горілки скуштувати, ні папіроса запалити. А як хтось порушував такий порядок - мусив забиратися з закладу, хоч оплатив за лікування до самого кінця, грошей доктор не повертав. Чи то офіцер, чи міністр, чи біскуп, чи фабрикант - він на те не зважав, до всіх брався дуже остро. Але й виліковував усіляких хворих без пігулок, порошоків і заштриків. Ще й учив кожного, як йому жити, щоб бути здоровим.

На брамі закладу було написано: "Володій собою!" То значить: не піддаватися своїм слабостям, непотрібним забаганкам, лінощам, обжорству, пияцтву, курінню - то і будеш здоровим. І то таки справедливо, бо й сам Тарнавський так жив. Не пив, не кутив, їв дуже мало, м'яса й солодоців майже не вживав, зате багато працював, рухався. Був невеликого зросту, худий, сухонький. Був справжнім фанатиком стриманості. "Не добирати! - волав він до своїх пацієнтів.

- Найздоровіша та їжа, яку залишиш на тарілці!" . У день його іменин 23 липня влаштовували гарний обід. Доктор буквально страждав дивлячись, як гості наминали курчат. Коли подали торт, він не витримав і з криком: "Не можу дивитися, як жерете!" – вибіг з їдальні. Про це згадує один із його пацієнтів Ігнаці Венєвскі.

Ресторан, як і санаторій, діяв шість місяців у році, а меню в ньому змінювалося майже щодня. Відтак за десять років, з 1891 по 1901, у Тарнавських набралось кілька сотень переписів того, що вони готували. Були тут і пудинги (будені, як казали в Галичині на польський кшталт), і різноманітні салати, і з десяток заміників котлет (їх робили на основі каш і яєць, поєднуючи це з подрібненими грибами чи овочами). Котлети в меню Тарнавських називалися опіканками. Був у їхньому ресторані навіть варіант віденського шніцеля, який готували з подрібненої ячмінної крупи. Звісно, що було багато овочевих страв, зелені, супів (не лише солоних, але й солодких, як от сунічник, ябчанка чи грушівка), і не дуже солодких, але все ж солодоців.

Послугами Тарнавського в основному користувалась інтелігенція: інженери, юристи, журналісти, політики, студенти університетів, чиновники, вчителі, духовенство, поміщики, митці, науковці. Заклад відвідували серед інших: Габрієла Запольська (актриса та письменниця), Яніна Сурінова-Вичулковська (письменниця), проф. Ігнацій Хшановський (історик), проф. Вінцентій Лютославський (філософ), Ольга Малковська (засновниця жіночого скаутингу), Юліан Лукашкевич (священик, громадський і політичний діяч), Станіслав Щепановський (економіст та інженер), Діонізій Кжичковський (архітектор, інженер і викладач), Ігнацій Дашинський (політик і соціалістичний діяч),

Казімеж Мокловський (один із перших великих діячів польського соціалізму), Юзеф Абрамовський (філософ), проф. Шимон Аскеназі (історик), Юзеф Теодорович (львівський архієпископ), Юліуш Остерва (творець театру і масон), представники національної демократії: Роман Дмовський, Зигмунт Баліцький, Зигмунт Василевський, Владислав Грабський і Тадеуш Белецький, а також співаки. Яніна Королевич-Вайдова та Ванда Вермінська та співак Адам Дідур, який дав концерти для мешканців лікарні.

Збереглася згадка про відвідини закладу митрополитом Андреєм Шептицьким. Як згадує варшавська «Gazeta Lekarska», у середині 1920-их років було так, що в лічниці Тарнавських одночасно перебували митрополит, а також римо-католицький та вірменський єпископи зі Львова. Газета навіть цитує жарт одного з єпископів (не називаючи, правда, кому саме цей жарт належав), мовляв, доктор Тарнавський так добре дбає про своє здоров'я, ніби хоче дожити аж до Страшного Суду.

Розповідають, що ціни на перебування в санаторії були такими високими, а правила настільки жорсткими, що часто гості починали ремствувати вже за кілька днів перебування. Утім, відкрито порушувати правила ніхто не хотів, адже підписували документ, що в такому разі будуть вигнані без жодного

повернення заплачених наперед коштів. Хоча серед місцевих мешканців і досі ходять легенди про багатих панів і пань, котрі ночами вибиралися до селянських хат і за чвертку запеченої курки чи пиріг із бараниною платили вчетверо дорожче, ніж ті коштували за білого дня. Уже ніхто не скаже, скільки в тих історіях правди, а скільки байки. Бо ж відома схильність гуцулів дещо перебільшувати свої хитрість та діловитість.

Він мав ще гарну вілію над Гуком, десь зо два кілометри від закладу. То докторів візник фірманив кіньми, їдучи у гарному повозі, а доктор біг за ним. Хто сміявся, хто крутив пальцем коло чола, але йому то було до нічого. Він знав своє. Гордий був, мав свою думку і свої звички.

Аполінарій Тарнавський переніс немало нещасть. Вже згадувалося про хворобу. Важким було його дитинство. Батько, управитель маєтку, був жорстокою людиною. Не без його вини мати Аполлінарія покінчила життя самогубством, коли він був ще дитиною. Один син доктора застрелився, бо через хворобу став інвалідом. Дочка Тереза рано померла через тяжку хворобу: вона народилася без хрящів... Незважаючи на такі нещастя, він зберіг енергію, життєрадісність, бажання нести поміч людям. У віці понад 90 літ у Палестині написав книжку, адресовану полякам - втікачам з рідної землі з порадами, як вижити у нестерпних умовах.

Тарнавський був твердим поляком, патріотом, але й українці його шанували за справедливість і твердість. Він часом судився за землю з сусідами закладу, бували непорозуміння. Але як хтось захворів, то він це все забував і спішив допомогти. Дуже не любив непорядку, бруду. Як десь бачив у котрогось господаря купи розбитого гною, калабані коло криниці, незаметену хату або що у дворі нема впорядкованого виходка, то дуже сварився і грозив, що не прийде допомагати, якщо хтось заслабне, аж поки не буде в газдівстві порядку і чистоти. Так він багатьох привчив до здорового побуту.

Під час Першої світової війни заклад не діяв. У 1914 році доктора арештували австроугорські вояки, його посадили до в'язниці у Вижниці, потім засудили до смертної кари як "зрадника". Завдяки клопотанням його колишніх пацієнтів Тарнавського врятовано, він виїхав до Угорщини, а потім до Австрії,

де всі воєнні роки перебував під наглядом поліції. Дуже зажурився, що пропало все зроблене ним за довге життя.

Лічниця відновила роботу аж у 1922 році.

Тарнавський знайшов молодого хлопця Кашинського, який дуже цікавився садівництвом, послав його на науку. З нього вийшов такий садівник та городник, що пошукати. Він заклав великий сад, інспекта (парники), вирощував і городину, і квіти. Від нього в Косові навчилися вирощувати помідори, салати, каляфйори (цвітну капусту), виноград, трускавки (полуниці), рабарбар, яблука "йони" і ще багато чого.

У парку й досі багато рідкісних рослин, як-от гінкго дволопатеве тюльпанне дерево, магнолії, платани, туї, кипарисовики, псевдотсуга Мензіса, сосни Веймутові та інші. Збереглися окремі дерева з прадавньої діброви, яка колись покривала цей терен. Дуб біля корпусу №3 має окружність 5 м 38 см (на висоті 1 м від землі), тобто його діаметр близько 157 см. Є тут і липи, яким понад 200 літ. Але це все не те, що було колись. Тут колись нараховували 157 видів рослин, тепер щось близько півсотні..

Досі збереглись побудовані Тарнавським вілли в санаторії. Всі вони сплановані самим лікарем спільно з його приятелем, львівським архітектором Казімежем Мокловським. Усім будинкам приналежності надавали дерев'яні фронти, портали, балкони, ганки та веранди з профільованими стовпами-опорами. В архітектурі будівель використовувались покутська та гуцульська традиції. У парку була капличка, дерев'яна, збудована так, як будують гуцули. Тепер замість неї змурували цегляну.

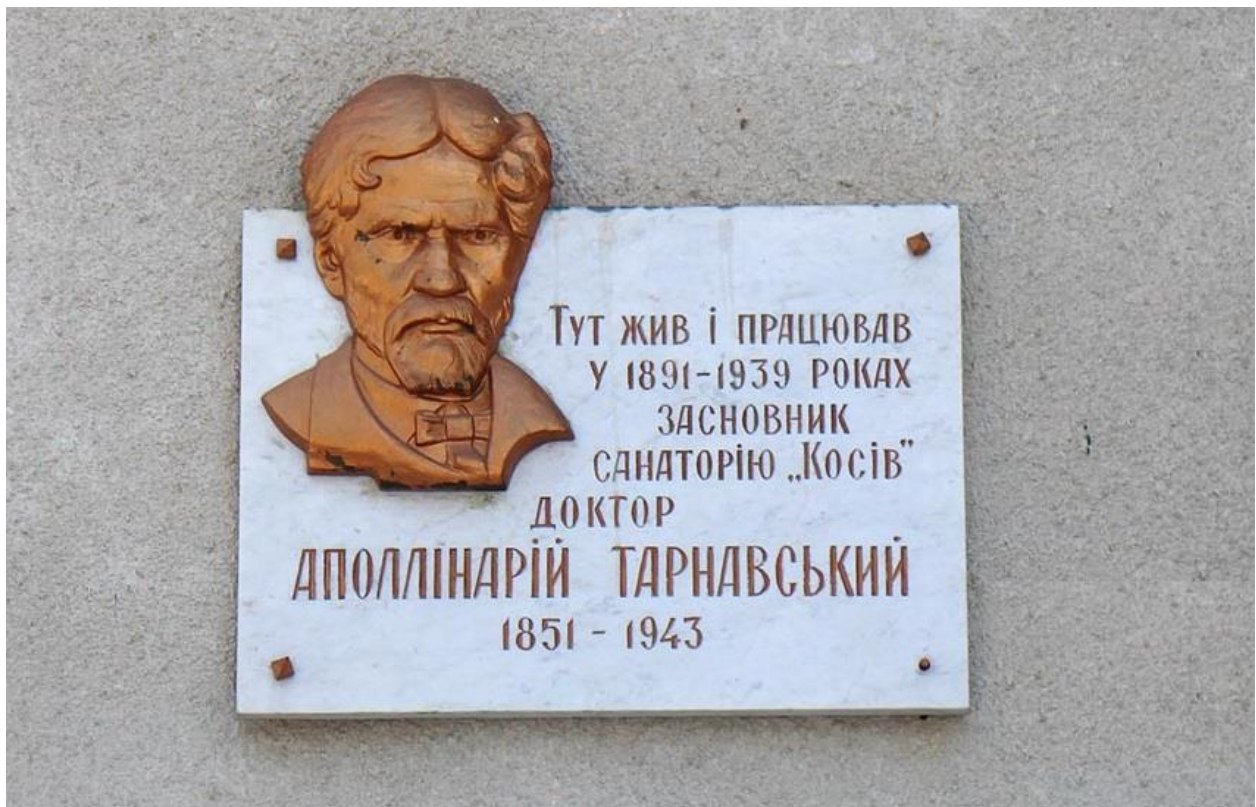
Серед будівельників були й косівські люди - Іван Мазак, Андрій Бикалович та інші. Найоригінальніші будівлі - їдальня та купальня ("паненки"). Їдальня побудована з дерева, з внутрішнім балконом. Весь будинок відзначається гарними пропорціями, вишуканим смаком в оздобленні. Польські архітектори і мистецтвознавці Влодзімеж Вітковські та Катажина Тур-Марцішук кажуть, що подібної споруди більше немає ніде. Дуже цікавими були й «лазенки», облицьовані плиткою знаменитого львівського митця-кераміста Івана Левинського. Вода в "лазенках" нагрівалась сонячним промінням з допомогою параболоїдального дзеркала. Їдальня ще в непоганому стані, хоч потребує ремонту, зокрема перекриття, а купальня дуже занедбана, руйнується. На ремонт, реставрацію ніхто коштів не виділяє, тому всі старі будівлі під загрозою руйнування. За радянських часів зведено декілька нових будинків, але

то все стандартне, без смаку, зіпсувало вигляд усього цього комплексу, що є цінною пам'яткою архітектури і природи (дендрарій).

На місці лічниці у 1946 році радянська влада відкрила уже державний санаторій. Спочатку тут лікували хворих на туберкульоз різного віку, а у 80-х роках почали привозити дітей на реабілітацію після стаціонарного лікування легеневих захворювань.

Про спадщину Тарнавських, зрозуміло, згадувати було заборонено. Вона була надто екзотична та «буржуазна» з точки зору радянської медицини. Утім, у спадок від ексцентричної родини залишився дендропарк довкола санаторію із десятками видів рідкісних рослин, а також будівля центрального корпусу лічниці. Зараз нажаль вся спадщина Тарнавського перебуває в одоволі занедбаному стані.

Підсумовуючи все сказане, мені б хотілося ще раз наголосити на важливості та масштабності вкладу Аполінарія Тарнавського в розвиток та популяризацію Гуцульщини. Він є прикладом того, як всього лиш одна людина може своїми силами та ентузіазмом створювати неймовірні речі. Я вважаю, що місцевій громаді вартувало б більше виділяти сил та коштів на збереження і покращення спадщини Тарнавського.

Джерела

1. Пелипейко І. Містечко над Рибницею. Косів : Пис. Камінь, 2004. 572 с.
2. Natalia Tarkowska: lecznica doktora Tarnawskiego była prawdziwym skarbem II RP [WYWIAD]. *Obserwator Międzynarodowy – "Obserwator Międzynarodowy" to niezależny magazyn i portal poświęcony sprawom międzynarodowym, w tym polityce, bezpieczeństwu oraz gospodarce*. URL: <https://obserwatormiedzynarodowy.pl/2017/02/12/natalia-tarkowska-lecznica-doktora-tarnawskiego-byla-prawdziwym-skarbem-ii-rp-wywiad/>
3. Apolinary Tarnawski i jego słynna jarska lecznica. *Miesięcznik Dzikie Życie*. URL: <https://dzikiezycie.pl/archiwum/2019/czerwiec-2019/apolinary-tarnawski-i-jego-slynnna-jarska-lecznica> .
4. O kosowskiej lecznicy Apolinarego Tarnawskiego |Karpaccy.pl. *Karpaccy.pl / PORTAL BARDZO KARPACKI!*. URL: <https://karpaccy.pl/o-kosowskiej-lecznicy-apolinarego-tarnawskiego/> .
5. Доктор Аполінарій Тарнавський – популяризатор Гуцульщини. *Інтермарум: історія, політика, культура*. URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/69114/64233> .